

POSTAWY WOBEC OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ A POSTAWY OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ RUCHOWĄ WOBEC LUDZI Z INNYM RODZAJEM NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI – PRÓBA PORÓWNIANIA

Temat postaw społeczeństwa wobec osób z niepełnosprawnością jest bardzo często podejmowany przez badaczy, którzy chcą wskazać ich przemianę czy trwałość. Autorzy, analizując wyniki ukazujące, jakie jest postrzeganie i nastawienie otoczenia w relacjach z osobami o odmiennym wyglądzie i sposobie funkcjonowania, starają się pokazać przyczyny, zmiany w podejściu oraz poziom dokonującej się integracji. W artykule podjęto próbę porównania wyników polskich badań postaw pełnosprawnych wobec osób z niepełnosprawnością oraz stosunku ludzi z niepełnosprawnością ruchową do jednostek z innym rodzajem niepełnosprawności niż własna. Tekst zawiera zatem przypomnienie wyników badań przeprowadzonych przez badaczy Polskiej Akademii Nauk i Centrum Badania Opinii Społecznej oraz wyniki badań własnych, które dotyczą stanowiska 90 osób z niepełnosprawnością ruchową wobec osób z różnego rodzaju trudnościami. Celem artykułu jest wskazanie, jakie jest nastawienie badanych osób oraz próba oceny, czy ich postawy różnią się od postaw ogółu społeczeństwa. W badaniu wykorzystano metodą sondażu diagnostycznego. Otrzymane wyniki pozwalają stwierdzić, że osoby z niepełnosprawnością ruchową, podobnie jak ich otoczenie, powielają społeczne wzory postrzegania i oceniania poszczególnych grup osób z niepełnosprawnością. Badani zgodzili się z powszechnymi opiniami nie tylko w kwestiach deklarujących popieranie rozwiązań integracyjnych i oferowanie pomocy, ale też w preferencjach i ocenach poszczególnych grup ludzi z niepełnosprawnością. W świetle przeprowadzonych badań osobom niepełnosprawnym ruchowo, podobnie jak pełnosprawnym, trudno jest otworzyć się na relacje z ludźmi z różnego rodzaju trudnościami.

Słowa kluczowe: niepełnosprawność, niepełnosprawność ruchowa, postawy społeczne wobec osób z niepełnosprawnością, stosunek społeczeństwa do niepełnosprawności

Wprowadzenie

Zagadnienie postawy wobec osób z niepełnosprawnością jest często podejmowane przez badaczy, którzy próbują opisać kwestie rozumienia i postrzegania osób z niepełnosprawnością w społeczeństwie. Autorzy ci wskazują, że spotkanie z człowiekiem, którego „inność” powoduje niechęć, często jest zdeterminowane przez różnego rodzaju psychologiczne i społeczne przeszkody. Wynikają one z trudności w akceptacji obecności osób z niepełnosprawnością w życiu społecznym oraz ich specyficznych potrzeb. Przejawiają się w konkretnych, negatywnych postawach osób pełnosprawnych, które wpływają na postrzeganie oraz oddziałują na ich zachowanie.

Nastawianie wobec osób z niepełnosprawnością uzależnione jest nie tylko od uwarunkowań osobowych, ale również od konkretnych warunków kulturowych,

czynników politycznych i ekonomiczno-społecznych, w których egzystują uczestnicy relacji (Noonan, Barry, Davis, 1970; Finkelstein, 1980; Sękowski, 1992, 1994; Witkowski, 1993; Witkowska, 2001; Sękowski, Witkowska, 2002; Kossewska, 2003). Powielanie piętnującej oceny osób z niepełnosprawnością jako „ciężaru” zagrażającego społeczeństwu może przejawiać się we wskazywaniu na ich nieproduktywność, obciążanie kosztami utrzymania, pielęgnacji i opieki innych ludzi. Jednocześnie, jak wskazują badania, obecność różnego rodzaju inicjatyw, zaangażowanie organizacji pozarządowych, dotacje z projektów unijnych stwarzają warunki do rozszerzania i pogłębiania zakresu procesów integracyjno-normalizacyjnych, a tym samym wspierają przekraczanie barier psychologicznych i zmieniają postawy wobec osób niepełnosprawnych na bardziej przychylne (Ostrowska, 2015).

W badaniach dotyczących postaw społeczeństwa rzadziej, zarówno w Polsce, jak i za granicą, można odnaleźć te, które odnoszą się do postrzegania osób z poszczególnym rodzajem niepełnosprawności (Clark, Binks, 1966; Furnham, Pendred, 1983; Marzec, 2002; Cytowska, 2008; Horowitz, Rees, Horowitz, 2010; Whiteman, Lukoff, 2010; Gajdzica, 2012). W analizach zazwyczaj brane są pod uwagę opinie grup ludzi, np. uczniów różnych szkół, studentów, nauczycieli, pracodawców. Bardzo niewiele jest jednak badań, w których autorzy pytają o nastawienie osób z niepełnosprawnością do innych ludzi z różnego rodzaju trudnościami w funkcjonowaniu (Dryżałowska, 1990; Deal, 2003).

Celem artykułu jest zatem uzyskanie informacji na temat tego, jakie są postawy osób z niepełnosprawnością ruchową oraz próba porównania wyników badań postaw pełnosprawnych wobec osób z niepełnosprawnością, stosunku ludzi z niepełnosprawnością ruchową do jednostek z innym rodzajem niepełnosprawności niż własna. Wydaje się bowiem, że fakt doświadczania trudności będących konsekwencją negatywnego nastawienia otoczenia społecznego, może mieć znaczenie w kontaktach z ludźmi, których „inność” jest również piętnowana.

Aby odpowiedzieć na postawione pytania, najpierw zostanie dokonane skrótowne przypomnienie wyników badań przeprowadzonych pod kierunkiem Antoniny Ostrowskiej przez badaczy Polskiej Akademii Nauk w latach 1978, 1993 i 2013. Są one opisane w wielu publikacjach (Ostrowska, 1981, 1983, 1994a, 1994b, 1996, 1997, 2001, 2002, 2015). Podobny temat badań był również podejmowany przez zespół naukowców z Centrum Badania Opinii Społecznej w 2000 i 2007 r. (Derczyński, 2000; Chajda, 2007). Następnie zostaną zaprezentowane wyniki badań własnych oraz wnioski podsumowujące zaprezentowane dane.

Stosunek społeczeństwa do osób z niepełnosprawnością

Percepcja społeczna, opinie i postawy zależą przede wszystkim od kontaktów interpersonalnych. Jeżeli osoba pełnosprawna nie uczestniczy w relacjach z ludźmi z niepełnosprawnością, to w jej postrzeganiu przeważają wyobrażenia, które, na zasadzie mechanizmu atrybucji, powstają w wyniku przypisywania cech, wyciągania wniosków, generalizowania i klasyfikacji wykraczającej poza posiadane przez nią informacje.

W ramach badań przeprowadzonych na próbie ogólnopolskiej i ich opracowań dokonanych w latach 1993, 2000, 2007 i 2013 respondenci zostali zapytani o ocenę stosunku Polaków do osób niepełnosprawnych. Otrzymane dane pokazują, że od-

powiedzi pełnosprawnych na ten temat w 2007 i 2000 r. były podzielone niemal równo: 45% i 46% ankietowanych uważało, że większa część społeczeństwa dobrze odnosi się do tej grupy ludzi, 48% i 47% miało całkiem odmienne zdanie. Zdecydowanie bardziej pozytywne postawy można zauważyć biorąc pod uwagę poglądy, jakie wyrażali respondenci w badaniach przeprowadzonych w latach 1993 i 2013: 39% i 48,4% określiło relacje z osobami niepełnosprawnymi jako bardzo dobre lub dość dobre, a 52% i 35,1% jako raczej niedobre, złe, niewłaściwe.

Zastawienie i interpretacje przeprowadzonych badań ukazują również różnice w relacjach z osobami niepełnosprawnymi w latach 1978–2013. Autorzy zwracają uwagę na wzrost świadomości społecznej oraz większą otwartość społeczeństwa na sytuację życiową tej grupy osób, pomimo wciąż występujących barier świadomościowych. W 2000 i 2007 r. w porównaniu z badaniami z lat wcześniejszych największą grupę respondentów stanowili ci, którzy znali ludzi z niepełnosprawnością przynajmniej „z widzenia” (68% i 66%) lub mieli takie osoby wśród znajomych i przyjaciół (43% i 39%). W badaniu natomiast z 2013 r., które zostało przeprowadzone przez badaczy Polskiej Akademii Nauk, 45% respondentów słabo lub tylko z widzenia dostrzegało w swoim otoczeniu osoby niepełnosprawne, 31,1% badanych miało takie osoby wśród znajomych lub przyjaciół, a ponad 28% w swojej rodzinie. Wyniki badań wskazują również na to, że 12,4% pytanych nie zetknęło się z człowiekiem niepełnosprawnym.

Postawy społeczeństwa wobec ludzi z niepełnosprawnością i indywidualny stosunek do zjawiska niepełnosprawności mają znaczenie dla obustronnych kontaktów oraz wyznaczają sytuację społeczną osób z niepełnosprawnością. Wyniki badań wskazują na to, że przynajmniej na poziomie deklaracji i wyznawanych wartości społeczeństwo bardziej popiera rozwiązania integracyjne. Można to zauważyć na przykładzie opinii dotyczących organizowania miejsc pracy dla osób z niepełnosprawnością. W latach 1993, 2000, 2007 i 2013 występuje wyraźny wzrost odsetka osób popierających takie rozwiązanie w porównaniu z ocenami tej kwestii w 1979 r. W sondażach tych zdecydowana większość badanych (72%, 79% i 63,4%) uważa również, że osoby z niepełnosprawnością, którym pozwala na to stan zdrowia, powinny pracować, nawet jeżeli otrzymywana renta wystarcza im na utrzymanie. Respondenci wydają się dostrzegać znaczenie pracy jako jednej z wartości nadającej sens życiu.

Akceptacja rozwiązań integracyjnych dotyczy również poglądów w innych sferach życia: mieszkania w sąsiedztwie, wspólnego spędzania wolnego czasu, wspólnej nauki dzieci pełnosprawnych i niepełnosprawnych. Wyniki przeprowadzonych badań wskazują na pewną zmianę tendencji. Nadal przybywa zwolenników szkół integracyjnych (w 1993 r. – 47%, a 2013 r. – 69,4%). Dane zmieniają się natomiast w przypadku integracyjnego modelu mieszkania i wspólnego spędzania wolnego czasu: w 1993 r. – 87%, w 2013 r. – 80,7% oraz w 1993 r. – 82,3%, a w 2013 r. – 75,4%.

Osoba z niepełnosprawnością ma różne trudności w codziennym funkcjonowaniu. W sposób szczególny wymaga zatem obecności i pomocy osób pełnosprawnych. W przeprowadzonych sondażach zdecydowana większość ankietowanych uznała, że takiej pomocy powinna udzielać przede wszystkim rodzina (2000 r. – 93%, 2007 r. – 94%, 2013 r. – 87,1%). W dalszej kolejności niemal trzy czwarte badanych (74%, 72%, 65,2%) sądziło, że opiekę osobom niepełnosprawnym powinna zapewnić służba zdrowia lub pracownicy pomocy społecznej (71%, 62% i 57,8%). Wciąż niewielu respondentów wymieniało organizacje religijne i pozarządowe.

W ostatnim badaniu wskazało je odpowiednio 9,9% i 12,8% zapytanych.

Pomoc osobom z niepełnosprawnością mieszkającym w sąsiedztwie, gdyby zaistniała taka potrzeba, zadeklarowała większość pytanym w sondażu z 2000, 2007 i 2013 r. (69%, 65% i 73,4%). Ponadto niektórzy respondenci deklaruowali, że już takiej pomocy udzielają. Czynnikiem sprzyjającym wyrażaniu gotowości do wsparcia, we wszystkich przeprowadzonych badaniach, był m.in. rodzaj niepełnosprawności. Z uzyskanych danych wynika, że widoczność zewnętrznych braków, defektów ciała i umysłu powoduje większy dystans społeczny.

Na postawie ostatnich raportów można stwierdzić, że osoby pełnosprawne najbardziej unikają relacji z osobami z niepełnosprawnością intelektualną i chorymi psychicznie, chociaż w badaniu z 2013 r. zmniejszył się dystans w stosunku do grup ludzi z tego typu trudnościami w funkcjonowaniu. Analizy wskazują na to, że osoby pełnosprawne są gotowe pomagać osobom, których niepełnosprawność jest niewidoczna, np. chorym na serce (54% w 2000 r., 47% w 2007 r. i 69,1% w 2013 r.). Charakterystyczne jest również to, że szczególnie obawiają się udzielania pomocy te osoby pełnosprawne, które nigdy nie poznały żadnej osoby z niepełnosprawnością.

Powstały w ten sposób dysonans poznawczy jest często likwidowany przez przypisywanie ludziom z niepełnosprawnością cech niepasujących do osoby, z którą chciałoby się nawiązać relacje. Wcześniejsze badania (z 1993 r.) pokazują, że ci ludzie postrzegani są przez pryzmat właściwości dotyczących kondycji psychicznej (słabi, lękliwi, niepewni siebie, niezadowoleni z życia, nerwowi) oraz kwestii dotyczących aktywności społecznej (skryci, podejrzliwi, niepewni siebie, uzależnieni od najbliższych, ubodzy). Wyniki ostatniego sondażu (z 2013 r.) pokazują natomiast, że zapytani nadal wybierają takie cechy, jak niepewni siebie, ubodzy, a pozostałe cechy – lękliwi, smutni, nerwowi, narzekający – przypisują niepełnosprawnym w takim samym stopniu jak innym ludziom.

Zestawienie i interpretacje przeprowadzonych wyników badań pokazują, że na przestrzeni około trzydziestu lat odsetek ludzi, którzy wyrażają pozytywne postawy wobec osób z niepełnosprawnością, stale rośnie. Działania społeczne charakteryzują się coraz większą świadomością sytuacji życiowej tej grupy ludzi, chociaż wciąż brakuje zaangażowania w osobiste relacje (znajomość, przyjaźń) (Ostrowska, 2015).

Stosunek osób z niepełnosprawnością ruchową do osób z innym rodzajem niepełnosprawności

Osoby z niepełnosprawnością ruchową, tak jak pozostałe osoby różniące się wyglądem lub sposobem funkcjonowania, również podlegają negatywnym mechanizmom społecznym. Warto zatem zapytać, jakie są postawy grupy, która sama doświadcza psychospołecznych skutków własnej niepełnosprawności wobec osób z ograniczoną możliwością rozwoju umysłowego, obniżoną sprawnością sensoryczną oraz z innymi zaburzeniami sprawności funkcji fizycznych lub psychicznych.

Badania własne

Metodologia badań

Grupę respondentów, którzy wzięli udział w przeprowadzonym badaniu, tworzyło 90 osób z problemami w poruszaniu się z powodu różnego rodzaju

uszkodzeń narządu ruchu mających orzeczenie o niepełnosprawności. Wśród ankietowanych było 55,7% kobiet i 44,3% mężczyzn. Respondenci stanowili zróżnicowaną grupę wiekową (poniżej 30. roku życia było 31%, od 30. do 40. – 29,9%, powyżej 40. – 39,1%); większość (56,9%) to osoby niezamężne lub nieżonate; prawie połowa miała wykształcenie średnie i policealne (46,6%), pozostali uczyli się lub byli czynni zawodowo (51,2%). W grupie pytaných mieszkańców małych miast było 40,2%. Prawie 60% grupy ankietowanych stanowili niepełnosprawni od urodzenia lub ci, którzy utracili sprawność przed 18. rokiem życia.

W badaniu zastosowano metodę sondażu diagnostycznego. Narzędzie zawierało 55 zagadnień, w tym 46 pytań zamkniętych i 9 półotwartych, oraz 15 pytań metryczki. Uczestniczący w badaniu respondenci, tak jak pełnosprawni, odpowiadając na podobne pytania wyrażali swoją opinię na temat sytuacji społecznej ludzi z niepełnosprawnością oraz oceny zachowania społeczeństwa wobec ludzi, których wygląd i funkcjonowanie odbiega od wszechobecnych norm. Badanie przeprowadzono poprzez osobiste dotarcie badacza do respondentów. Poproszono badanych o wypełnienie ankiety, która dotyczyła kwestii bliskości i dystansu społecznego wobec ludzi z poszczególnym rodzajem niepełnosprawności, preferencji społecznych, działań integracyjnych, odpowiedzialności za pomoc oraz oceny ludzi z innym rodzajem trudności. Uzyskane wyniki pozwoliły odpowiedzieć na pytanie, jakie są postawy badanych osób z niepełnosprawnością ruchową, a następnie dokonać próby porównania ich opinii z nastawieniem, jakie ma wobec ludzi z niepełnosprawnością większość społeczeństwa.

Analiza i interpretacja wyników

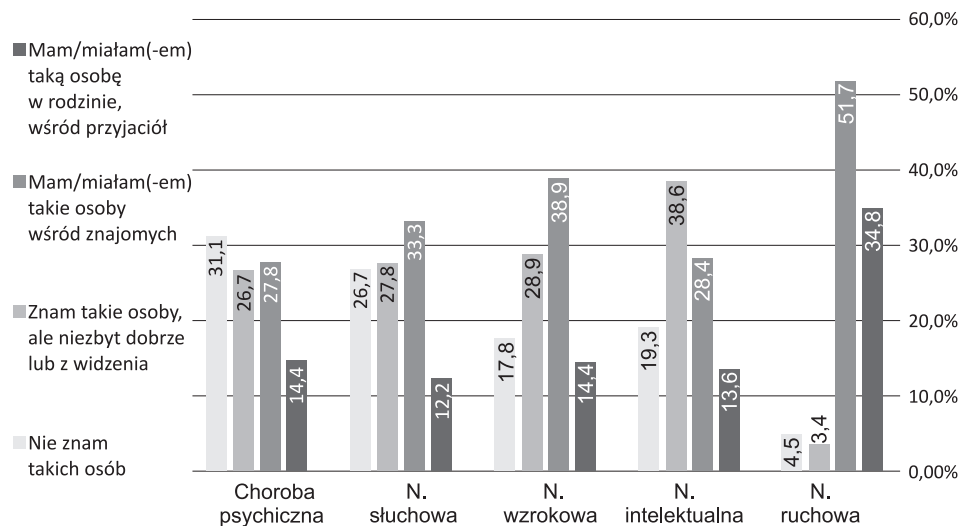
Ankietowane osoby z niepełnosprawnością ruchową zapytano, jaki, ich zdaniem, jest stosunek ludzi z problemami w poruszaniu się do osób z innym rodzajem niepełnosprawności. Odpowiedzi wskazują, że zdaniem większości ankietowanych (60%) jest on bardzo dobry lub dobry, ale też aż 30% nie ma zdania na ten temat.

Aby uzyskać informacje na temat tego, czy taka ocena wynika z doświadczeń interpersonalnych lub jest przypuszczeniem czy tylko deklaracją, zapytano o częstotliwość kontaktów respondentów z osobami z poszczególnych grup. Wyniki pozwoliły ustalić bliskość i dystans społeczny wobec osób z niepełnosprawnością ruchową, intelektualną, wzrokową, słuchową i chorobą psychiczną. Uzyskane wyniki przedstawiono na wykresie.

Otrzymane wyniki wskazują, że najczęściej zapytanych przebywa w grupie osób z podobnym rodzajem schorzenia, czyli z niepełnosprawnością ruchową. Okazuje się, że ponad połowa ma lub miała takie osoby wśród znajomych, a 34,8% w rodzinie i w gronie przyjaciół. Ankietowani spotykają bądź spotykali się też z jednostkami z niepełnosprawnościami sensorycznymi. Prawie 40% zalicza ludzi z niepełnosprawnością wzrokową do grupy swoich znajomych, a prawie 30% zna takie osoby niezbyt dobrze lub z tylko z widzenia.

Rzadziej respondenci spotykają się z ludźmi z niepełnosprawnością intelektualną. Prawie 40% z nich niezbyt dobrze zna takie osoby lub zna tylko z widzenia. Nieco mniej zapytanych (28,4%) zalicza jednostki z niepełnosprawnością intelektualną do grona swoich znajomych. Zupełny brak kontaktu z tą grupą zaznaczyło 19,3% ankietowanych. Jak pokazały wyniki, najbardziej ograniczony kontakt

respondentów dotyczy relacji z jednostkami z chorobą psychiczną. Ponad 30% w ogóle nie zna takich osób. Większość pozostałych ankietowanych z podobną częstotliwością zaznaczyła, że ma takich ludzi wśród swoich znajomych (27,8%) i że zna takie osoby, ale niezbyt dobrze lub tylko z widzenia (26,7%).

Wykres. Kontakt respondentów z osobami z poszczególnych grup ludzi z niepełnosprawnością

Dodatkowo, aby ustalić, jakie są ogólne preferencje społeczne ankietowanych, zapytano ich, w towarzystwie jakiej grupy ludzi najchętniej spędzają czas (uwzględniając również pełnosprawnych). Większość badanych – 64,4% – przyjaźni się przede wszystkim z osobami pełnosprawnymi, 27,8% osób przyznało, że grupę ich przyjaciół stanowią ludzie z niepełnosprawnością ruchową, a 7,8%, że osoby z inną niepełnosprawnością niż ruchowa.

W celu ustalenia, jaka jest opinia ankietowanych na temat integracji społecznej, zapytano, czy ludzie pełnosprawni, niepełnosprawni ruchowo oraz z innym rodzajem niepełnosprawności powinni być razem czy osobno w takich miejscach, jak zakłady pracy, osiedla mieszkaniowe, szkoły lub razem wyjeżdżać.

Uzyskane dane dotyczące pracy pokazują, że większość badanych opowiada się za integracyjną formą zatrudniania osób z niepełnosprawnością – 65,2%. Odpowiedzi dotyczące tego, w jakich miejscach, zadaniem respondentów, powinno się kształcić ludzi z niepełnosprawnością, ponownie pokazują, że większość badanych – 66,7% – opowiada się za integracją. Niektórzy uważają też inaczej: 25,6% twierdzi, że najlepsze są szkoły masowe, a 7,8% ocenia, że jednostki z niepełnosprawnością powinny uczęszczać do szkół specjalnych.

Celem przeprowadzonych badań było również ustalenie, jaka jest opinia respondentów na temat rozwiązań integracyjnych obecnych w budownictwie mieszkań. Większość badanych – 57,3% – uważała, że należy budować osiedla, na których będą mieszkały osoby z różnym rodzajem niepełnosprawności i pełnosprawne. Inni natomiast (29,2%) woleliby, żeby osiedla mieszkaniowe budowane były tylko dla osób z niepełnosprawnością ruchową i pełnosprawnych. Wśród badanych byli też tacy, którzy

twierdzili, że najlepiej byłoby budować osobne osiedla dla osób z niepełnosprawnością i ich rodzin oraz dostosować je do różnych rodzajów niepełnosprawności (13,5%).

Badanych poproszono też o odpowiedź na pytanie, w jaki sposób organizować spotkania różnych grup ludzi – pełnosprawnych i niepełnosprawnych – na wyjazdach rekreacyjnych lub w różnego rodzaju klubach, świetlicach itp. Uzyskane wyniki pokazują, że w opinii największej liczby badanych najlepiej jest, kiedy osoby z niepełnosprawnością ruchową, z innym rodzajem niepełnosprawności oraz pełnosprawne wspólnie uczestniczą w różnego rodzaju wyjazdach, wydarzeniach, spotkaniach – zaznaczyło to 72,4% grupy. Prawie 20% badanych stwierdziło, że najlepiej jest, kiedy osoby z różnym rodzajem niepełnosprawności należą do tych samych klubów, świetlic i razem uczestniczą we wspólnych wyjazdach. Zaledwie 8% uważało, że lepiej organizować oddzielne wyjazdy, kluby itp. dla osób z różnym rodzajem niepełnosprawności.

W celu uzyskania informacji na temat tego, kto, zdaniem badanych, ma być odpowiedzialny za pomoc, jaką powinny otrzymywać osoby z niepełnosprawnością, ankietowani zostali poproszeni o uszeregowanie swoich opinii: 1 – najbardziej powinni pomagać, 2 – jako drudzy w kolejności powinni pomagać itd., aż do 6 lub 7. Uzyskane dane stanowią średnią wybieranych odpowiedzi i pokazują, w jakim stopniu za pomoc niepełnosprawnym powinny ponosić odpowiedzialność wymienione grupy. Im średnia jest niższa, tym odpowiedź jest dla respondentów ważniejsza.

Dokonane obliczenia pokazują, że najwięcej osób zapytanych na pierwszym miejscu (średnia odpowiedzi 1,69) wskazało rodzinę. Uznali oni zatem, że pomoc ludziom z niepełnosprawnością powinna być zapewniona przede wszystkim przez najbliższych. W drugiej kolejności oceniono, że pomagać powinna służba zdrowia – średnia odpowiedzi to 2,45. Podobnie zaznaczano, że za pomoc jednostkom z różnego rodzaju problemami w funkcjonowaniu odpowiedzialny jest pracownik pomocy społecznej oraz przyjaciele i znajomi (średnia udzielanych odpowiedzi to 3,39 i 3,66). Najrzadziej wskazywano, że pomocą powinny zajmować się organizacje religijne i inne osoby z niepełnosprawnością, które działają w różnego rodzaju fundacjach i stowarzyszeniach (średnie to odpowiednio 4,48 i 4,55).

Dodatkowej wiedzy na temat kontaktów respondentów dostarczyły odpowiedzi na pytanie dotyczące gotowości niesienia pomocy ludziom z innym rodzajem niepełnosprawności. Wyniki przeprowadzonego badania ukazują, że większość badanych – 64,4% – zadeklarowała, że gdyby w ich sąsiedztwie mieszkała osoba z inną niepełnosprawnością, to chętnie pomogłaby jej w codziennych sprawach życiowych. 16,7% osób stwierdziło, że „raczej” by pomogło. Prawie nikt nie odmówiłby udzielenia pomocy (zaledwie 1,1%), a 5,6% osób stwierdziło, że „raczej” by nie pomogło. Wśród ankietowanych 12,2% zapytanych nie miało zdania na ten temat.

W celu uzyskania informacji na temat percepcji i oceny ludzi z różnym rodzajem niepełnosprawności poproszono ankietowanych o wybranie, który z przymiotników, podanych w dwóch grupach – negatywne i pozytywne – najbardziej do nich pasuje.

Uzyskane dane pokazują, że – zdaniem największej grupy badanych osób z niepełnosprawnością ruchową – wśród ludzi z niepełnosprawnością intelektualną najwięcej jest osób niewykształconych (47,7%), zaniedbanych (30,2%), lękliwych i ubogich (po 29,2%). Badani sądzą również, że ludzie ci są ufni (40,9%), przyjaźni (28,9%) i dobroduszni (26,1%).

Jednostki z niepełnosprawnością wzrokową natomiast to osoby niepewne siebie (22,5%), niesamodzielne (14,8%) oraz podejrzliwie i ubogie (po 12,4%). Ponadto badani postrzegają tych ludzi jako cierpliwych (45,5%), opanowanych (34,4%) i zgodnych (32,6%).

W postrzeganiu największej liczby ankietowanych ludzie z niepełnosprawnością słuchową są nudni (29,5%), skryci (15,6%) i podejrzliwi (14,6%). Wśród pozytywnych cech najczęściej wskazywano, że wyróżniają się samodzielnością (27,8%), tym, że są zadbani (20,9%) i opanowani (15,6%).

Respondenci ocenili, że osoby chore psychicznie są nerwowe (63,6%), nieprzyjazne (54,7%) i lękliwe (53,9%). Niewielu zapytanych wskazywało pozytywne określenia w odniesieniu do tych ludzi: 11,1% zaznaczyło, że są zadowoleni, 8%, że są dobruśni, a 7,9%, że są odważni. W ocenie respondentów ludzie z niepełnosprawnością ruchową często narzekają (62,5%), są zgorzkniali (34,1%) i złośliwi (32,2%). Jednocześnie, ich zdaniem, właśnie w tej grupie jednostek z niepełnosprawnością jest najwięcej osób towarzyskich (75,6%), pewnych siebie (66,7%) i wykształconych (63,3%).

Podsumowanie – próba porównania

Postawy społeczeństwa i indywidualny stosunek do zjawiska niepełnosprawności mają znaczenie dla obustronnych kontaktów oraz wyznaczają sytuację społeczną osoby, która wyróżnia się wyglądem lub sposobem funkcjonowania. Zmianie wzajemnych relacji ukierunkowanych na adaptację przyświecają humanistyczne postulaty, założenia integracyjne i procesy normalizacji, które w praktyce oznaczają nieustającą potrzebę działania służb państwowych, organizacji społecznych, placówek edukacyjnych i ruchów samopomocowych. Partycypacja w skutkach tych przemian widoczna jest nie tylko w postawach i nastawieniu pełnosprawnych wobec ludzi z niepełnosprawnością, ale też opiniach osób z niepełnosprawnością.

W przeprowadzonym badaniu osoby z niepełnosprawnością ruchową poproszono o ocenę sytuacji społecznej, w jakiej znajdują się ludzie z różnego rodzaju trudnościami w funkcjonowaniu, jak również o ocenę postawy, jaką ma ich własna grupa – ludzie z problemami w poruszaniu się – w stosunku do jednostek z inną niepełnosprawnością.

Uzyskane dane ukazują, że większość respondentów oceniła nastawienie wobec ludzi z inną niepełnosprawnością niż ich własna jako dobre lub bardzo dobre – 60%. Jednocześnie niezdecydowanych respondentów było aż 30%. Wyniki badań przeprowadzonych w 2007 r. w grupie ludzi pełnosprawnych świadczyły, że ocena stosunku do osób z niepełnosprawnością podzielona jest prawie równo: 45% ocen pozytywnych (stosunek bardzo dobry, dość dobry) i 48% negatywnych (raczej niedobry, zły, niewłaściwy). W grupie respondentów pełnosprawnych był mały odsetek osób niezdecydowanych – tylko 7%. Okazuje się zatem, że postawy ludzi pełnosprawnych są mniej przychylnie jednostkom z niepełnosprawnością niż nastawienie ludzi z niepełnosprawnością do relacji z osobami z inną niepełnosprawnością niż ruchowa. Warto jednak zauważyć dużą grupę badanych osób z niepełnosprawnością ruchową, która nie miała zdania na ten temat.

Analizy danych dotyczących preferencji zawarte w pytaniu kontrolnym pokazują, że większość ankietowanych (64%) najchętniej spędza czas z ludźmi pełnosprawnymi. Odpowiedzi na pytanie o częstotliwość kontaktów ankietowanych z ludźmi z niepełnosprawnością wskazują, że najczęściej zapytanych przebywa w grupie osób z podobnym

rodzajem schorzenia. Respondenci znacznie rzadziej spotykają się z ludźmi z niepełnosprawnością intelektualną, ale najbardziej ograniczony kontakt dotyczy relacji z jednostkami z chorobą psychiczną. Okazuje się zatem, że, podobnie jak w badaniu dotyczącym postaw pełnosprawnych, te dwie grupy osób z trudnościami są szczególnie izolowane.

Do podobnych wniosków prowadzą dane uzyskane z odpowiedzi na pytanie, jakimi przymiotnikami negatywnymi i pozytywnymi osoby z niepełnosprawnością ruchową mogą określić poszczególne grupy ludzi z niepełnosprawnościami. Najbardziej negatywnie postrzegano osoby z chorobą psychiczną, a w drugiej kolejności z niepełnosprawnością intelektualną; osoby z niepełnosprawnościami sensorycznymi, szczególnie z niepełnosprawnością słuchową, były stosunkowo najrzadziej zaznaczane. Zakreślając natomiast przymiotniki o pozytywnym zabarwieniu, ankietowani najczęściej odnosili je do własnej grupy. Dalej w kolejności pozytywnie oceniali jednostki z niepełnosprawnością wzrokową, następnie z niepełnosprawnością intelektualną oraz z niepełnosprawnością słuchową.

Można zatem stwierdzić, że negatywne opinie o osobach z chorobą psychiczną i z niepełnosprawnością intelektualną oraz pozytywne oceny ludzi z niepełnosprawnościami sensorycznymi powielają społeczne poglądy na temat tych grup osób. Jednocześnie uzyskane dane pokazują, że badani z niepełnosprawnością ruchową zdecydowanie popierają integracyjny model społeczeństwa. Ich zdaniem jednostki z różnego rodzaju dysfunkcjami powinny pracować, kształcić się, mieć możliwość mieszkania, udziału w różnego rodzaju wyjazdach i przedsięwzięciach wraz z pełnosprawnymi oraz ludźmi z innym rodzajem niepełnosprawności. Opinie te są zbieżne z ogólnospołecznymi deklaracjami, które również popierają rozwiązania integracyjne.

Zdecydowana większość ankietowanych (ponad 80% osób zaznaczyło „tak” lub „raczej tak”) wyraża również gotowość niesienia pomocy jednostkom z odmienną niepełnosprawnością niż ruchową, gdyby w ich sąsiedztwie mieszkały. Podobne dane zawierają wyniki badań wykonanych przez badaczy PAN i CBOS, według których bardzo wielu zapytanych zapewniało o swojej pomocy, gdyby zaistniała taka potrzeba.

Ponadto w opinii ankietowanych osób z niepełnosprawnością i ogółu społeczeństwa za wsparcie osób z niepełnosprawnością powinny być odpowiedzialne przede wszystkim rodziny. Podobnie ankietowani stwierdzali również, że pomoc powinna być zapewniona przez służbę zdrowia i pracowników pomocy społecznej. Co więcej, grupa ankietowanych osób z niepełnosprawnością ruchową i grupa pełnosprawnych najrzadziej była zdania, że opiekę powinny sprawować fundacje i stowarzyszenia. Opinia ta wydaje się intrygująca, szczególnie z powodu coraz większego zaangażowania wolontariuszy, rodziców i osób z niepełnosprawnością w obszary działania trzeciego sektora. Warto zaznaczyć, że ankietowani, nastawiając się jedynie na pomoc za strony otoczenia ludzi pełnosprawnych, unikają możliwości nawiązywania więzi i odpowiedzialności za sprawy innych ludzi z niepełnosprawnością.

Autorzy zestawień i interpretacji badań na temat postaw społecznych wobec osób z niepełnosprawnością przeprowadzonych na przestrzeni około trzydziestu lat podkreślają, że odsetek ludzi, którzy postrzegają i rozumieją obecność niepełnosprawnych stale rośnie. Jednocześnie jednak nadal brakuje zaangażowania w osobiste relacje z osobami z niepełnosprawnością (bliższa znajomość, przyjaźń) (Ostrowska, 2015).

Do podobnych wniosków prowadzą wyniki badania relacji osób niepełnosprawnych z ludźmi z innym rodzajem niepełnosprawności. Respondenci zgodzi-

li się z powszechnymi opiniami nie tylko w kwestiach deklarujących popieranie rozwiązań integracyjnych i oferowanie pomocy, ale też preferencjach i ocenach poszczególnych grup ludzi z niepełnosprawnością. Można również wskazać podobne tendencje, które polegają na ograniczeniu się do spraw i problemów własnej grupy. Badane osoby z niepełnosprawnością ruchową znają oprócz pełnosprawnych przede wszystkim osoby z problemami w poruszaniu się. Z tą grupą ludzi chcą wchodzić w różnego rodzaju relacje i jest ona jedyną grupą, wśród grup ludzi z niepełnosprawnością, w której szukają przyjaciół i partnerów.

W świetle przeprowadzonych badań osobom niepełnosprawnym ruchowo, podobnie jak pełnosprawnym, trudno jest nawiązać relacje z ludźmi z różnego rodzaju trudnościami. Pomimo pozytywnych deklaracji, w swoich działaniach kierują się przede wszystkim powielanymi powszechnie opiniami i ocenami.

Bibliografia

- Chajda, E. (2007). *Postawy wobec osób niepełnosprawnych*, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2007/K_169_07.PDF [dostęp: 22.01 2016].
- Clark, A.W., Binks, N.M. (1966). Relation of age and education to attitudes toward mental illness. *Psychological Reports*, 19, 649–650.
- Cytowska, B. (2008). Ewolucja wzorów zachowań i postaw wobec ludzi niepełnosprawnych intelektualnie. *Kwartalnik Pedagogiczny*, 1, 85–101.
- Deal, M. (2003). Disabled people's attitudes toward other impairment groups: a hierarchy of impairments. *Disability & Society*, 18, 7.
- Derczyński, W. (2000). *Postawy wobec osób niepełnosprawnych*, http://www.bezuprzedzen.org/doc/07postawy_wobec_osob_niepelnosprawnych2007CBOS.pdf [dostęp: 22.01 2016].
- Dryżałowska, G. (1990). *Postawy społeczne młodzieży niesłyszącej*. Warszawa: WSiP.
- Finkelstein, V. (1980). *Attitudes and Disabled People: Issues for Discussion*. New York: World Rehabilitation Fund.
- Furnham, A., Pendred, J. (1983). Attitudes toward the mentally and physically disabled. *British Journal of Medical Psychology*, 56, 179–187.
- Gajdzica, Z. (2012). Dystans społeczny wobec osób z upośledzeniem umysłowym jako czynnik determinujący ich marginalizację. *Chowanna*, 1(38), 83–92.
- Horowitz, L., Rees, N.S., Horowitz, M.W. (2010). Attitudes toward deafness as a function of increasing maturity. *The Journal of Social Psychology*, 66, 331–336.
- Kossewska, J. (2003). Społeczeństwo wobec osób niepełnosprawnych – postawy i ich determinanty. *Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis Studia Psychologica*, 1, 14.
- Marzec, E. (2002). *Modyfikacja postaw wobec osób z dysfunkcją wzroku*. Katowice: Akademia Ekonomiczna.
- Noonan, J.R., Barry, J.R., Davis, H.C. (1970). Personality determinants in attitudes toward visible disability. *Journal of Personality*, 38, 1–15.
- Nowak, K. (2015). Postawy młodzieży wobec osób niepełnosprawnych ruchowo. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, sectio J – Paedagogia–Psychologia*, 28, 1.
- Ostrowska, A. (1981). *Postawy społeczeństwa polskiego wobec niepełnej sprawności*. Warszawa: Wydawnictwo OBOPiSP.
- Ostrowska, A. (1983). Bariery społeczne w stosunku do osób niepełnosprawnych. W: M. Sokołowska, A. Rychard (red.), *Studia z socjologii niepełnej sprawności*. Wrocław: Wydawnictwo PAN.
- Ostrowska, A. (1994a). *Badania nad niepełnosprawnością w Polsce*. Warszawa: Wydawnictwo IFiS PAN.
- Ostrowska, A. (1994b). *Niepełnosprawni w społeczeństwie. Postawy społeczeństwa polskiego wobec ludzi niepełnosprawnych*. Warszawa: Wydawnictwo IFiS PAN.

- Ostrowska, A. (1996). Zdrowie i samopoczucie a społeczna sytuacja kobiet. W: J. Sikorska (red.), *Kobiety i ich mężowie. Studium porównawcze*. Warszawa: Wydawnictwo IFiS PAN.
- Ostrowska, A. (1997). Postawy społeczeństwa polskiego w stosunku do osób niepełnosprawnych. W: A. Gustavsson, E. Zakrzewska-Manterys (red.), *Upośledzenie w społecznym zwierciadle*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Ostrowska, A. (2001). Przemiany postaw społecznych w stosunku do osób niepełnosprawnych w latach 1978–2000. *Niepełnosprawność i Rehabilitacja*, 1.
- Ostrowska, A. (2002). Społeczeństwo polskie wobec osób niepełnosprawnych. Przemiany postaw i dyskursu. W: J. Sikorska (red.), *Społeczne problemy osób niepełnosprawnych*. Warszawa: Wydawnictwo ISiF PAN.
- Ostrowska, A. (2015). *Niepełnosprawni w społeczeństwie 1993–2013*. Warszawa: Wydawnictwo IFiS PAN.
- Sękowski, A. (1992). Postawy społeczne wobec inwalidów. *Problemy Współczesnej Psychologii*, 2.
- Sękowski, A. (1994). *Psychospołeczne determinanty postaw wobec inwalidów*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Sękowski, A., Witkowska, B. (2002). Kierunki typologii uwarunkowań postaw wobec osób niepełnosprawnych. *Roczniki Psychologiczne*, 5.
- Whiteman, M., Lukoff, I.F. (2010). Attitudes toward Blindness and Other Physical Handicaps. *The Journal of Social Psychology*, 66, 135–145.
- Witkowska, B. (2001). Osobowościowe uwarunkowania postaw wobec osób z zaburzeniami psychicznymi. *Przegląd Psychologiczny*, 44, 2, 239–254.
- Witkowski, T. (1993). Zmiany mentalności w stosunku do osób niepełnosprawnych. W: M. Wątorska, W. Otrębski (red.), *Wokół osób niepełnosprawnych*. Lublin: Wydawnictwo KUL.

ATTITUDES TOWARD PEOPLE WITH DISABILITIES VERSUS THE ATTITUDES OF PEOPLE WITH MOTOR DISABILITIES TOWARD PEOPLE WITH DIFFERENT DISABILITIES – AN ATTEMPT AT COMPARISON

Summary

The topic of society's attitudes toward people with disabilities is very frequently explored by researchers, who want to show the transformation and stability of society's beliefs. Analyzing the results that demonstrate communities' perceptions and attitudes in interactions with people whose appearance and functioning are different, authors attempt to show reasons, changes in attitudes and the level of integration that is taking place. The article attempts to compare the findings of Polish research on the attitudes of nondisabled people toward people with disabilities, and the attitudes of people with motor disabilities to people with disabilities different than their own. The paper includes the results of research conducted by the researchers of the Polish Academy of Sciences (PAN) and the Public Opinion Research Center (CBOS) as well as the results of the author's own research in which 90 people with motor disabilities expressed their position on people with different disabilities. The article aims to show the attitudes of the study participants and attempts to evaluate if their attitudes differ from the position of the general public. A diagnostic survey was used in the study.

The findings indicate that people with motor disabilities, similarly to their environment, copy the social patterns of perception and judgment regarding different groups of people with disabilities. The participants agreed with popular beliefs not only on the question of support for integration and assistance, but also on preferences and judgments concerning different groups of people with disabilities. The study conducted suggests that it is difficult for people with motor disabilities, as it is for nondisabled people, to open up to relationships with people with various disabilities.

Key words: disability, motor disability, societal attitudes toward people with disabilities, society's attitude toward disability